

חנוכה התשס"ט

בס"ד

מאי חנוכה ? לשבת פרשת מקץ

מאי 'מאי חנוכה'?

1. מסכת שבת דף כ"א עמוד ב'

"מאי חנוכה, דתנו רבנן, בל"ה בכסליו יומי דחנוכה תמניא אינון, דלא למספד בהון ודלא להתענות בהון (מגילת תענית, משנה כ"ג). כשנכנסו יוונים להיכל, טימאו כל השמנים שבהיכל וכשגברה מלכות בית חשמונאי ונצחום, בדקו ולא מצאו אלא פך אחד של שמן, שהיה מונח בחותמו של כהן גדול, ולא היה בו אלא להדליק יום אחד. נעשה בו נס, והדליקו ממנו שמונה ימים. לשנה אחרת קבעום ועשאוים ימים טובים בהלל והודאה".

הסברו של רש"י לשאלת הגמרא:

2. רש"י

"מאי חנוכה - על איזה נס קבעוה" ועשאוים ימים טובים בהלל והודאה - לא שאסורים במלאכה שלא נקבעו אלא לקרות הלל ולומר על הניסים בהודאה

גירסת רב אחאי גאון בשאלתות:

3. הניצ"ב מוולוז'ין

"ומאי נר חנוכה. לפי נוסחה זו מדויק דלא על כלל חנוכה שואל. וזה פשוט, שכלל חנוכה מהו? נס הצלה וחנוכת המזבח שהיה שמם, אלא מאי נר חנוכה, למאי קבעו חכמים נר? לא ראינו נר שקבעו לא בפורים ולא בשום חג אחר, מה פתאום בחנוכה קבעו נרות? בגלל שהיה...".

שאלת המהר"ל מפראג על תשובת הגמרא

4. המהר"ל מפראג

"כשנכנסו יוונים להיכל. ואם תאמר, וכי בשביל שנעשה להם נס בהדלקה ולא היה זה רק (=אלא) לעשות מצוות הדלקה היו קובעין חנוכה, וכל נס שחייב להודות ולהלל הוא בשביל הצלתו, ולא בשביל שנעשה לו איזה נס לעשות המצווה [וראיה כי בעל הניסים לא הזכירו הנס של הנרות כלל]".

מה הקשר בין חג הסוכות ובין חנוכה

5. משנה ביכורים פ"א מ"ו

א, מהחג ועד חנוכה, מביא ואינו קורא; רבי יהודה בן בתירה אומר, מביא וקורא.

6. רמב"ם הלכות ביכורים פרק ב' הלכה ו'

ו אין מביאין ביכורים קודם עצרת, שנאמר "וחג הקציר ביכורי מעשיך" (שמות כג, טז). ואם הביא, אין מקבלין ממנו; אלא יניחם שם עד שתבוא עצרת, ויקרא עליהן. וכן אין מביאין ביכורים אחר חנוכה--שהביכורים שביכרו אחר חנוכה, הרי הן חשובין משנה הבאה; ויניח אותן עד אחר העצרת.

7. מסכת שבת דף כ"ב

ב"ש אומרים יום ראשון מדליק שמנה מכאן ואילך פוחת והולך וב"ה אומרים יום ראשון מדליק אחת מכאן ואילך מוסיף והולך אמר עולא פליגי בה תרי אמוראי במערבא ר' יוסי בר אבין ור' יוסי בר זבידא חד אמר טעמא דב"ש כנגד ימים הנכנסין וטעמא

דב"ה כנגד ימים היוצאין וחד אמר טעמא דב"ש כנגד פרי החג וטעמא דבית הלל דמעלין בקדש ואין מורידין אמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן שני זקנים היו בצידן אחד עשה כב"ש ואחד עשה כדברי ב"ה זה נותן טעם לדבריו כנגד פרי החג וזה נותן טעם לדבריו דמעלין בקדש ואין מורידין.

8. שפת אמת לחנוכה תרמ"א

"חנוכה ופורים הם האורות מרגלים. רק הג' רגלים המפורשים בתורה הם תורה שבכתב ויש כנגד זה ג' רגלים מתורה שבע"פ. והם אורות המקבלים, כדמיון אור הלבנה שהיא מאור החמה כידוע, כן ע"י כוחן של בני ישראל בקבלתם האל כראוי נשאר מכל יום טוב רושם בכנסת ישראל. ובכוח זה הוציאה כנגדן רגלים אחרים. וחנוכה הארה מחג הסוכות, ופורים מחג השבועות. ומחג הפסח מקווים אנו להיות עוד, כמ"ש "כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות". ובמקום אחר פירשנו רמז בפסוק 'אסרו חג בעבותים עד קרנות המזבח' שהם בחינת חנוכה ופורים שהקרנות אינם גוף המזבח רק האורות המתפשטים והם בחינת חנוכה ופורים".

הגירסאות השונות בתלמוד לגבי המספר שמונה

8. מסכת מנחות כ"ח ע"ב

"ר יוסי בר' יהודה אומר אף של עץ לא יעשה בדרך שעשו מלכי בית חשמונאי (כלומר שהוא כדרך שעשו מלכי בית חשמונאי), אמרו לו משם ראייה שיפודים של ברזל היו וחיפום בעץ, העשירו עשאוים של כסף, חזרו והעשירו עשאוים של זהב"

9. פסיקתא רבתי:

"ולמה מדליקים נרות בחנוכה, אלא בשעה שניצחו בניו של חשמונאי הכהן הגדול למלכות יון, שנאמר: " וְעוֹרְרָתִי בְּיַד צִיּוֹן עַל בְּנֵי יָוֶן" (זכריה ט, ג), נכנסו לבית המקדש ומצאו שם שמונה שיפודים של ברזל וקבעו אותם והדליקו בתוכם נרות".

10. מגילת תענית

שכשנכנסו יונים להיכל טמאו כל השמנים שבהיכל, וכשגברה יד בית חשמונאי ונצחום, בדקו ולא מצאו אלא פך אחד שהיה מונח בחותמו של כהן גדול שלא נטמא, ולא היה בו להדליק אלא יום אחד. ונעשה בו נס והדליקו ממנו שמונה ימים. לשנה אחרת קבעום שמונה ימים טובים.

ומה ראו לעשות חנוכה שמונה ימים, והלא חנוכה שעשה משה במדבר לא עשה אלא שבעת ימים, שנאמר ומפתח אהל מועד לא תצאו שבעת ימים וגומר, (חנוכת המשכן)

ואומר והי המקריב ביום הראשון את קרבנו וגומר, ובשביעי הקריב אפרים!?! (חנוכת המזבח - 12 יום)

וכן מצינו בחנוכה שעשה שלמה, שלא עשאה אלא שבעת ימים, שנאמר כי חנכת המזבח עשו שבעת ימים, והחג שבעת ימים. מה ראו לעשות חנוכה זו שמנה ימים?

אלא: בימי מלכות יון נכנסו בני חשמונאי להיכל,

ה) ויען המלאך הדבר בי ויאמר אלי הלא ידעת מה המה אלה ויאמר לא אדני
(ו) ויען ויאמר אלי לאמר, זה דבר ד' אל זרובבל לאמר לא בחיל ולא בכח כי אם ברוחי אמר ד' צבא"

19. מכבים א' פרק ג'

(יח) ויען יהודה ויאמר: היד ה' תקצר לתת רבים ביד מעטים, ואם יש מעצור לו להושיע ברב או מעט. (יט) הן לה' התשועה, ורוב חיל לא ימלט. (כ) הם בוטחים על המונס ועל רוב חילם להשמידנו עם נשינו וטפנו ולבוז את שללינו. (כא) ואנחנו נעמוד על נפשנו להילחם בעד חיינו ותורתנו. (כב) לכן אל תיראון ואל תעצרון מפניהם, כי השמד ישמידם ה' לעינינו.

שאלת הגמרא "מאי חנוכה" היא מדוע חוגגים את חנוכה שמונה ימים

20. מקבים א' ד' וכן מגילת תענית

(נא) ויהי ביום החמישי ועשרים לחדש התשיעי הוא כסלו, בשנת שמונה וארבעים ומאה, וישכימו בבוקר ויעלו עולות על המזבח החדש כמשפט. (נב) ויחנכו את המזבח בעצם היום אשר טמאו אותו הגויים, ויהללו לה' בשירים ובכינורות בחלילים ובמצלצלים. (נג) ויפלו על פניהם וישתחוו לה' על אשר נתן להם עוז ותשועה. (נד) ויחוגו את חנוכת המזבח שמונת ימים, ויעלו עולות ותודות בשמחת לבבם. (נה) ויפארו את פני ההיכל בעטרות ובמגיני זהב ויחטאו את השערים ואת לשכות הכהנים, וישימו את הדלתות. (נו) ותהי שמחה גדולה בכל העם, כי גלל ה' את חרפת הגויים מעליהם. (נז) ויצווה יהודה ואחיו וכל קהל ישראל לחוג את חנוכת המזבח ביום החמישה ועשרים לחדש כסלו שמונת ימים מדי שנה בשנה בהלל ובתודה לה'.

21. מקבים ב', י

(ח) ומאת ה' הייתה זאת לחטא את הבית בעצם היום ההוא אשר טימאו אותו הגויים, והוא יום העשרים וחמשה לירח כסלו. (ט) ויחוגו חג לה' שמונת ימים כימי חג הסוכות, ויזכרו את הימים מקדם בחגגם את חג הסוכות בהרים ובמערות, ויתעו בישימון כבהמות שדה. (י) ויקחו ערבי נחל וכפות תמרם וישירו שיר שבח והודיה לה', אשר נתן להם עוז ותשועה לטהר את בית מקדשו. (יא) ויעבירו קול בכל ערי יהודה לחוג את החג הזה מדי שנה בשנה.

תשובתו של הרב יואל בן-נון הקושרת את חג החנוכה

החשמונאי עם חג השמן החקלאי

22. עבודה-זרה ח ע"א

ואלו אידיהן של עובדי כוכבים: קלנדא וסטרנורא... אמר רב חנן בר רבא: קלנדא: ח' ימים אחר תקופה; סטרנורא: ח' ימים לפני תקופה... תנו רבנן: לפי שראה אדם הראשון יום שמתמעט והולך, אמר: אוי לי, שמא בשביל שסרחתי, עולם חשוך בעדי וחוזר לתוהו ובוהו, וזו היא מיתה שנקנסה עלי מן השמים-עמד וישב ח' ימים בתענית ובתפילה. כיוון שראה תקופת טבת, וראה יום שמאריך והולך, אמר: מנהגו של עולם הוא! הלך ועשה ח' ימים טובים. לשנה האחרת עשאן לאלו ולאלו ימים טובים. הוא [אדם הראשון] קבעם לשם שמים, והם קבעום לשם עבודת כוכבים.

23. חשמונאים ב א כ"א-כ"ב

(כא) ועתה כי יש את נפשנו לחוג את יום חנוכת המזבח בעשרים וחמש לחודש כסלו. לא חדלנו מהודיע אתכם לחוג אותו עמנו. (כב) וחגותם אותו כימי חג הסוכות, וכיום אשר מצא בו נחמיה את אש הקודש בשובו לבנות את המקדש ואת המזבח, ויקרב עליו עולות וזבחים לאלוהים.

ובנו את המזבח, וסדוהו בסיד. וכל שבעת הימים היו מתקנים בכלי שרת. (סה"כ 8 ימים).

מדוע לא בטל חג החנוכה לאחר חורבן בית שני

11. מסכת ר"ה בדף י"ט ע"ב:

"הימים האלו הכתובין במגילת תענית, בין בזמן שבית המקדש קיים בין בזמן שאין בית המקדש קיים אסורין, דברי רבי מאיר; רבי יוסי אומר: בזמן שבית המקדש קיים אסורין מפני ששמחה היא להם, אין בית המקדש קיים מותרין מפני שאבל הוא להם. והלכתא: בטלו; והלכתא: לא בטלו. קשיא הלכתא אהלכתא! לא קשיא: כאן בחנוכה ופורים, כאן בשאר יומי".

12. שו"ע סי' תקעג סע' א

"הילכתא, בטלה מגילת תענית וכל הימים הכתובים בה מותר להתענות בהם... חוץ מחנוכה ופורים שאסור להתענות בהם..."

מדוע נקבע עבודה זרה ח' ע"א

13. מסכת עבודה זרה דף ח' ע"א

"ת"ר: לפי שראה אדם הראשון יום שמתמעט והולך, אמר: אוי לי, שמא בשביל שסרחתי עולם חשוך בעדי וחוזר לתוהו ובוהו, וזו היא מיתה שנקנסה עלי מן השמים, עמד וישב ח' ימים בתענית [ובתפילה], כיון שראה תקופת טבת וראה יום שמאריך והולך, אמר: מנהגו של עולם הוא, הלך ועשה שמונה ימים טובים, לשנה האחרת עשאן לאלו ולאלו ימים טובים, הוא קבעם לשם שמים, והם קבעום לשם עבודת כוכבים."

14. המהר"ל - חידושי אגדות על מסכת שבת

"ויש לך לדעת כי ראוי היה זה שיהיה בכ"ה בכסלו שאז יצא האור לעולם, וידוע כי ג' חודשים שהם תשרי מרחשון כסלו אור חמה מתמעט והולך תמיד, ומן תקופת טבת הולך ומוסיף האור, עד שבתקופת תמוז האור הוא בתוקף שלו, ומאז הוא מתחיל לירד. ... ולפיכך התחדשות האור העליון לבוא למקדש היה בכ"ה בכסלו, שזה היה היום המיוחד לו בפרט והוא אור המקדש. ומזה תבין ג"כ כי ראוי שיהיה הדלקת נרות חנוכה בהתחלת האור שהוא תחילת הלילה, וכי חנוכה בעצמו הוא התחלת האור, ויש לך להבין דברים אלו. ...

ומפני שחנוכה לא היה רק בשביל שטמאו יוונים את ההיכל ועתה קדשוהו, והקדושה הזאת באה מן תחילת הוית האור כמו שאמרנו, ולכך היה חנוך זה בכ"ה בכסלו ..."

15. פרי חדש סי' תרע סע' א

"וי"ל עם מאי דמקשה שז' לילות הו"ל להדליק שכך היה הנס, ובהכי ניחא דלילה הראשונה הוא משום הניצחון והז' לילות האחרות הוא משום הנס..."

הנסיין להסביו שחז"ל התעלמו במכוון מנס הישועה

במלחמה מול היוונים

16. הרב מנחם הכהן - חגים ומועדים - חנוכה

"חכמי ישראל כאשר קבעו את חג החנוכה לדורות, לא העמידו כנושא מרכזי את מעשי הגבורה והניצחון בשדה הקרב, אלא הדגישו את האיבט הרוחני... וזאת כדי למנוע הפיכת מעשי הגבורה של האדם, בשר ודם, לפולחן אישיות".

17. המהר"ל

וי"ל שעיקר מה שקבעו ימי חנוכה בשביל מה שנצחו את היוונים, רק שלא היה נראה שהיה נצחון ע"י נס הש"י שעשה זה ולא מכוחם וגבורתם, ולפיכך נעשה הנס ע"י נרות המנורה שידעו שהכל היה בנס המלחמה ג"כ"

18. זכריה פרק ד'

- (א) וַיָּשֶׁב הַמְּלָאךְ הַדְּבָר בִּי וַיַּעֲרֹכֵי כְּאִישׁ אֲשֶׁר יַעֲרֹךְ מִשְׁנֵנוּ
(ב) וַיֹּאמֶר אֵלַי מָה אַתָּה רֹאֶה וַיֹּאמֶר אֲנִי רֹאֵתִי וְהַיָּה מְנוֹרַת זָהָב כְּלָה וְגַלְיָה עַל רֹאשָׁהּ וְשִׁבְעָה נְרָתֶיהָ עֲלֶיהָ שְׁבַעָה וְשִׁבְעָה מוֹצְקוֹת לְנְרוֹת אֲשֶׁר עַל רֹאשָׁהּ
(ג) וְשִׁנְיִים זֵיתִים עֲלֶיהָ אֶחָד מִימִין הַגְּלָה וְאֶחָד עַל שְׂמֵאלָהּ
(ד) וַאֲעֵן וַאֲמַר אֶל הַמְּלָאךְ הַדְּבָר בִּי לֵאמֹר מָה אֶלֶה אֲדֹנָי